

УДК 7.036:047/041.7

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/30.212205>**Анатолій ЖУК,***orcid.org/0000-0002-7141-5102*

аспірант, викладач кафедри академічного живопису

Львівської національної академії мистецтв

(Львів, Україна) *anatoliizhuka@gmail.com***ТРАДИЦІЯ ТА ІННОВАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЛЕНЕРНОМУ РУСІ**

Характеристика основної теми. У статті розглядаються тенденції розвитку сучасного українського плерного руху. Сьогодні в Україні щороку відбуваються численні плерни, які є помітним явищем мистецького життя, що потребує створення підходів до їх аналізу і класифікації, у тому числі з огляду на традицію та інновацію у їх змісті.

Проблеми і методологія. Автор пропонує схему класифікації українських плернів, в основі якої є опозиційні смислові пари «традиція – інновація» та «тема – концепт».

Основні результати. У статті розглянуто і проаналізовано організаційну структуру, цілі та спрямованість сучасних плернів, які, на думку автора, формують зазначені тенденції. Це зокрема: плерн у НПП «Синеvir», Міжнародний мистецький плерн «Крацій художник / The best artist» (м. Вінниця), плерн із відродження унікальної барської кераміки Міжнародного фестивалю-ярмарку “Apple Bar” (м. Бар), литовсько-український художній плерн «Плерн біля лінії фронту».

Висновки дослідження. Автор доходить висновку, що в сучасному українському плерному русі класичні плерни пов'язані переважно із розвитком технік реалістичного та імпресіоністського напрямів і спрямовані на роботу із природними чи архітектурними пейзажами. Ця група розвиває класичну ідею плерну як форму роботи поза художньою майстернею. В умовах сьогодення традиційний плерн тісно пов'язаний із процесом художньої освіти і тенденцією щодо комерціалізації плерного етюдю. Тематично традиційні плерни найчастіше присвячуються відтворенню пейзажів, характерних для певної місцевості із типовими природними чи рукотворними краєвидами. Інноваційний потенціал найчастіше мають концептуальні плерни, мета яких виходить за межі проблеми відображення ландшафту. Ця умовна група плернів підпорядковує плерну творчість виразу певного концепту. Концептуальні плерни є сприятливим середовищем для експериментальних пошуків та інновацій в мистецтві, що досить виразно простежується під час розгляду робіт та проєктів, створених у межах сучасного українського плерного руху.

Ключові слова: плерн, традиція, інновація, експеримент, живопис.

Anatolii ZHUK,*orcid.org/0000-0002-7141-5102*

Graduate Student, Lecturer at the Department of Academic Painting

Lviv National Academy of Arts

(Lviv, Ukraine) *anatoliizhuka@gmail.com***TRADITION AND INNOVATION IN UKRAINIAN PLEIN AIR MOVEMENT**

Characteristics of the main topic. The article considers the tendencies of development of the modern Ukrainian plein air movement. Today, numerous plein airs take place in Ukraine every year, which is a notable phenomenon of artistic life, which requires the creation of approaches to their analysis and classification, including in view of tradition and innovation in their content.

Problems and methodology. The author proposes a scheme of classification of Ukrainian plein airs, which is based on the oppositional semantic pairs “tradition – innovation” and “theme – concept”.

The main result. The article considers and analyzes the organizational structure, goals and direction of modern plein airs, which, in the author's opinion, form these trend. These are: plein air in NPP “Synevyr”, International art plein air “The best artist” (Vinnytsia), plein air on the revival of unique bar ceramics of the International Festival-Fair “Apple Bar” (Bar), Lithuanian-Ukrainian artistic plein air “Plein air near the front line”.

Research finding. The author concludes that in the modern Ukrainian plein air movement, classical plein airs are associated mainly with the development of techniques of realistic and impressionist trends, and are aimed at working with natural or architectural landscape. This group develops the classic idea of a plein air as a form of work outside the art workshop. Today, the traditional plein air is closely connected with the process of art education and the tendency to commercialize the plein air etude. Thematically, traditional plein airs are often devoted to the reproduction of landscapes typical of a particular area with typical natural or man-made landscape. Conceptual plein airs, the purpose of which goes beyond the problem of landscape reflection, most often have innovative potential. This conditional group of plein airs subordinates the plein air creativity to the expression of a certain concept. Conceptual plein airs are a favorable environment for experimental research and innovation in art, which can be clearly seen when considering works and projects created within the modern Ukrainian plein air movement.

Key words: plein air, tradition, innovation, experiment, painting.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Сучасне образотворче мистецтво України тісно пов'язане із пленерами. Ця обставина зумовлюється специфікою художньої творчості та особливостями розвитку сучасного українського мистецтва. Пленери є масовим і найбільш помітним явищем творчого життя художників України, у рамках якого відбувається взаємовплив мистецьких напрямів і зазнають розвитку ті творчі пошуки, які визначають обличчя сучасного вітчизняного пейзажного живопису. Знаходження нових шляхів творчого самовиразу є проблемою поступу пленерного руху, яка може бути розглянута крізь призму співвідношення традиційного й інноваційного у його організаційних та ідейно-змістовних формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальненню досвіду сучасної пленерної діяльності в Україні присвячено низку публікацій О. В. Чурсіна, у яких окреслюється історія художніх пленерів України, пропонуються підходи до їх класифікації та виокремлюються характерні для них стильові домінанти. Проблемам традиції та еволюції українського пленерного руху присвячені роботи О. Авраменко. У низці праць досліджено історико-культурні, стильові та символічні витоки українського пленеру, це, зокрема, статті С. Короля, А. М. Ковача, Є. В. Коваленка, І. Луценка, О. І. Носенка та інші. Зрештою, є досить велика кількість розвідок, які присвячені узагальненню досвіду окремих українських пленерів.

Метою статті є дослідження українського пленерного руху на основі концептів традиційного й інноваційного та аналіз його організаційних, стильових та концептуальних рис.

Виклад основного матеріалу. Розгляд проблеми співвідношення інновації та традиції в образотворчому мистецтві потребує аналізу його генези. У прямому сенсі аналогії пленеризму як роботи із пейзажним живописом можуть бути віднайдені у мистецьких течіях, які існували протягом досить тривалого історичного періоду. Художники вперше стали практикувати характерні для пленеру художні прийоми та засоби в альтернативних до академізму об'єднаннях прерафаелітів та барбізонців у сер. XIX ст., відповідно, у Британії та Франції. Безпосередньо пленер пов'язаний з імпресіонізмом як течією у мистецтві кін. XIX – поч. XX ст. Пленер як метод роботи займав важливе місце у творчості українських художників, – близьких до передвижників майстрів пейзажу С. І. Васильківського (1854–1917) та М. І. Холодовського (1855–1926), імпресіоніста М. А. Беркоса (1861–1919), поль-

сько-українського художника Є. К. Вжеця (1853–1917). Пленерний пейзаж є однією із характерних рис українського живопису першої половини XX ст. – А. Маневича (1881–1942), М. Бурачека (1871–1942), Г. Світлицького (1872–1948), О. Шовкуненка (1884–1974) та інші. Пленер присутній у творчості угорського художника із Закарпаття Ш. Голлоші (1857–1918), польських художників, які працювали в Україні на початку XX ст.

Загалом для творчості імпресіоністів пленер сам по собі був розривом із традицією академізму, яка вимагала праці у майстерні, чітко поставленої композиції твору та досконалого відтворення класичних зразків. У часи своєї появи імпресіонізм був інноваційним мистецьким напрямом. З часом характерні для імпресіонізму підходи до пленерного живопису поступово перетворюються на певний художній канон. Характерні для імпресіонізму художні підходи у зображенні природи також стають традиційними поряд із реалізмом і починають широко використовуватися у художній освіті. Пленер стає частиною педагогічної практики, оформлюються загальноприйняті принципи створення пленерного етюдю. У стосунку до українського пленерного руху дослідники відзначають національні особливості українського пленеру, якому властивий глибокий психологізм, ціннісний підхід, певний впізнаваний символічний простір.

Про популярність пленерного руху в сучасній Україні свідчить велика кількість пленерів різного масштабу, які О. В. Чурсін пропонує визначати як провідні пленери та місцеві пленери. Дослідник пропонує поділ українського пленерного руху на три групи: пейзажистів, які працюють у напрямі реалізму; художників, які розвивають напрям українського імпресіонізму початку XX ст., виявляючи і критичне ставлення до цієї традиції; художників, у творчості яких виявляється декламаційний романтизм, що так чи інакше ставить питання про експериментальні пошуки в українському пленеризмі (Чурсін, 2014: 249–253; Чурсін, 2013: 141–146).

Сучасний український пленер є строкатим явищем, у якому поряд із спогляданням природи та створенням традиційного пленерного етюдю присутні творчі експерименти, спрямовані на створення полісемантичних енвайронментальних просторів, художню трансформацію середовища, організацію концептуальних пленерних заходів. Окремою інституційною формою художньої практики є створення артрезиденцій. Втім, їх належність до пленерного руху дискутується (Кабаченко, 2018; Авраменко, 2010; Ничай, 2016: 182–188).

Пленери, які проводяться в Україні, можна розділити на групи, з огляду на принципи, що наведені на рис. 1.

Провідне значення у ній матиме визначення базових рівнів: орієнтації пленеру на традицію чи на інновацію та принцип організації пленеру як тематичний чи як концептуальний. Виходячи із цього можна утворити наступне групування сучасних пленерів (таблиця 1).

Пленери віднесено до квадратів таблиці відповідно до рис, які, на нашу думку, переважають у їх організаційному форматі. Аналіз деяких характерних прикладів пленерів наведено нижче.

Наведене угруповання не є репрезентативним щодо охоплення пленерів (щорічно в країні відбуваються декілька десятків подібних заходів), втім воно дає підстави щодо загального висновку: традиційні пленери найчастіше пов'язуються із пев-

ною, часто досить загальною, тематикою, тоді як інновації добре поєднуються із певним творчим концептом, який пропонується як ідейна основа.

Прикладом тематичного принципу роботи на пленері є пленер «Синеvir», який відбувався у однойменному національному парку 9–15 серпня 2018 р. за підтримки програми ЄС «Креативна Європа». Пленер провадився у середовищі «дикої природи», у рекреаційному місечку «Рабачинка». Як зазначалося, спеціально підібране місце мало стати джерелом натхнення у відтворенні мальовничих пейзажів, представлених природним навколишнім середовищем. Як зазначають організатори, місцева природа відзначалася низкою цікавих ландшафтів. Враження від природи мали доповнювати спілкування із місцевими мешканцями та знайомство із фольклором (На пленер до «Синевиру» прийдуть..., 2018).

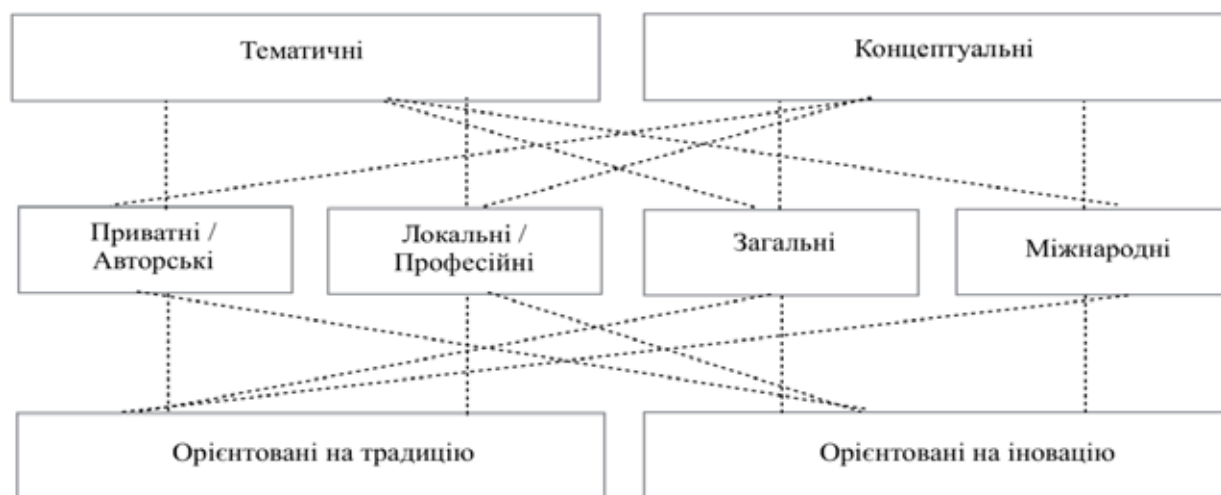

Рис. 1. Принципи класифікації сучасних українських пленерів

Таблиця 1

Класифікація сучасних українських пленерів

		Традиційні			
Тематичні	«Колорит» (м. Володимир-Волинський) Міжнародний пленер у Мукачеві «Максим» (м. Славськ) «Валківські барви» (м. Валки) «Сумська весна» (м. Суми) «Мистецький маєток» (Радомисльський р-н) «Золота підкова» (Львівська обл.) «Дубенський замок» (м. Дубно) «Синеvir» (НП Синеvir) «Дивосвіт» (Малобілозерська сільська рада) «Золоте горно» (смт. Верховина) «Колір оксамиту» «Мамай-fest» (м. Кам'янське) Седнівські пленери	Пленери «Снів» Мистецька резиденція «Бірючий» Ленд-арт симпозиум «Могриця» Експериментальний пленер «Міфогенез»	Концептуальні		
	«Кращий художник / The best artist» (м. Вінниця) “Apple Bar” (м. Бар)	«Пленер біля лінії фронту» (м. Сєверодонецьк)			
		Інноваційні			

Переважала традиційна тематика пленеру – відображення природних пейзажів. Вона поєднувалася із традиційною організацією роботи художників на пленері.

Тематичний принцип у поєднанні з інноваційним підходом демонстрували пленери «Кращий художник / The best artist» (відбувається із 2017 р.) та “Apple Bar”, які проходили на Вінниччині. У рамках II пленеру “Кращий художник / The best artist”, який відбувся з 5 по 14 червня 2018 р., художникам було запропоновано попрацювати з темою «Живописна Вінниця та її околиці» (Жадейко, 2018). III пленер «Кращий художник / The best artist», який відбувся із 4 по 15 червня 2019 р. у Вінниці, був міжнародним. Наголос робився на залученні молодих художників, для яких на пленері провадилася низка мистецьких заходів – художніх майстерень, майстер-класів, творчих зустрічей та івентів тощо (Шуткевич, 2019). Створені у процесі пленеру полотна оцінювалися журі та мали стати поповненням колекції музею сучасного мистецтва міста (У Вінниці стартував III Міжнародний мистецький пленер..., 2019). Пленер став значимою мистецькою подією.

Пленер “Apple Bar”, який проходив 20 жовтня 2018 р. у м. Бар, мав інноваційні риси у власній організації – у його програмі були суміщені пленер із відродження унікальної барської кераміки та науково-практичний семінар із тієї ж тематики. Сумісна участь і творчі контакти сучасних гончарів та дослідників – мистецтвознавців, фахівців музеїв, істориків – надавали змогу поєднати завдання відтворення давніх технологій із творчими пошуками митців, що надавало новітніх рис давній стилістиці (Apple Bar, 2018).

Інноваційні риси мають Міжнародні ленд-арт симпозиуми у Могриці (Сумська обл.), які починалися як студентські у 1997 р. Так, 23-й такий симпозиум, який відбувся із 23 червня по 1 липня 2018 р., мав назву «Формула горизонту». Участь у заході взяли 72 художники з України та зарубіжжя, які ставили своїм завданням пошук нових форм у мистецтві ленд-арту за умов роботи із заданим ландшафтом та із мінімальним використанням неприродних матеріалів («Формулу горизонту» шукали художники..., 2018). Пленери у Могриці стали місцем проведення численних творчих експериментів, зокрема у напрямі партисипативного мистецтва (від англ. *participative* – залучений, той, хто бере участь; напрям у мистецтві, який ставить за мету залучення аудиторії до творчого процесу) [7]. Тематика пленерів у Могриці змінюється щороку, але загалом вона присвячена творчому осмисленню певних тематичних напрямів,

наприклад, проблемам взаємин людини і природи, темам прикордоння (просторового, емоційного, часового, територіального) та іншим, що надає пленерам рис концептуальності (Ліщинська, 2014: 199).

Міжнародний фестиваль ленд-арту «Міфогенез» (м. Вінниця) традиційно проходить взимку, на Немирівському скіфському городищі та залучає декілька десятків митців із України та країн Європи. Його творчим завданням є візуалізація відчуття сучасності через художній образ «продукування новітнього міфу» (Плахтій, 2020) – «результатом має стати виникнення дискурсивного поля між глядачем і створеним художниками новим міфологічним простором» (У Вінниці проходить Міжнародний..., 2020). Інсталяції створюються винятково із природних матеріалів та мають концепцію, виражену у візуальному образі. Фотодокументація фестивалю 2020 р. презентувалася у містах України.

Теоретичний концепт як пропозиція осмислення певної проблеми є програмним для меншої кількості пленерів, які відбуваються в Україні. Прикладом концептуального пленеру є литовсько-український мистецький проєкт – «Пленер біля лінії фронту», перший із яких відбувся 23–29 вересня 2019 р. Його місцем проведення стала Станиця Луганська, яка знаходиться неподалік лінії розмежування фронту в російсько-українській війні. У пленері взяли участь по три художники від країн-учасниць. Створені під час пленеру картини експонувалися у виставкових залах України та Литви, учасники пленеру проводили уроки малювання та майстер-класи для учнів місцевих шкіл (Пленер на лінії фронту..., 2019). Концептом пленеру стало прикордоння. За висловом художника Ф. Александровича, який був автором та організатором проєкту, «Сіверський Донець був кордоном світу – тут закінчувалася Київська Русь, тут закінчувалося Князівство Литовське, тут закінчувалося Європа. Зараз тут закінчується Україна <...> Але там, по той бік кінця, живуть люди – українці. Вони постійно перебираються з окупованих Москвою територій через річку зруйнованим містком. Що таке територія за річкою? Наш чи ворожий бік?» («Лінія фронту». Пленер в Музеї Лесі Українки..., 2020). Подорож художників, отже, була відправленням на лінію фронту, а їх метою було не відображення природи як такої, а відчуття та розуміння людей на війні. «Перекласти збентеження та розпач, що охоплює тебе там, на мову живопису, ув’язнити демонів війни у твори мистецтва і сприяти її припиненню та відновленню порозуміння між

людьми» – зазначає Ф. Александрович («Лінія фронту»). Пленер в Музеї Лесі Українки..., 2020). Виставка робіт учасників пленеру експонувалася у Посольстві Литви, у галереї Тадзіо, у холі Вінницької обласної ради та інші. «Розділ різних світів» та «подих війни» («Подих війни» – у Вінниці відкрили виставку картин..., 2020) як концепт і як ідея були сприйняті глядачами та знаходили мистецькі і суспільні інтерпретації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сучасний пленерний рух в Україні є відбиттям двох тенденцій, аналіз яких можна провести за допомогою опозицій «тематичне – концептуальне» та «традиційне – інноваційне». Традиційні пленери є продовженням технік реалістичного та імпресіоністського напрямів. Вони спрямовані на відтворення із природними або міськими пейзажами. На основі аналізу і групування прикладів сучасних українських пленерів можна констатувати наявність традиційних пленерів, до яких належать пленери, які мають традиційні риси і традиційну організацію та спрямо-

вані на відтворення природних або архітектурних ландшафтів за допомогою технік напрямів реалізму та імпресіонізму. Вони засновуються зазвичай на широкій тематиці та як заходи не містять певного концепту. До інноваційних ми зараховуємо пленери, які мають риси творчого пошуку у власній організації та можуть бути заснованими на принципах концептуального мистецтва.

Сучасний пленер традиційного напрямку є частиною художньої освіти та відбиває діяльність із комерціалізації пленерного етюд. З погляду тематики традиційні пленери часто можуть присвячуватися відтворенню пейзажів, які є характерними для певного ландшафту із властивими йому природними або рукотворними краєвидами. Інноваційний потенціал часто наявний у концептуальних пленерах, які виходять за межі лише відображення ландшафту та підпорядковують пленерну творчість виразу певного концепту. Концептуальні пленери утворюють сприятливі передумови для авангардних пошуків, для здійснення інновацій у мистецтві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Apple Bar. *Укрінформ*. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2561943-goncari-zberutsa-navinnicini-dla-vidrodzenna-barskoj-keramiki.html> (дата звернення: 17.03.2019).
2. Авраменко О. Енвайронментальний простір художніх пленерів: Досвід проєктів XXI століття, проведених під егідою ПСМ НАМ України з акцентом на пленері «Вігер». *Сучасне мистецтво*. 2010. Вип. 7. С. 7–28.
3. Жадейко О. П Міжнародний мистецький пленер «Кращий художник / The best artist». *Міністерство культури України*. 2018. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245361221&cat_id=244904002 (дата звернення: 17.03.2019).
4. Кабаченко В. П. Пленерний етюд. *Одеський пейзаж : пряма мова*. Одеса : Український дім ; Друк Південь, 2018. С. 130–137.
5. «Лінія фронту». Пленер в Музеї Лесі Українки. *МІТЄЦ*. 2020. URL: <https://mitec.ua/liniya-frontu-plener-v-muzeji-lesi-ukrayinki/> (дата звернення: 17.03.2020).
6. Ліщинська О. Сучасне українське візуальне мистецтво: культурні внесення і запозичення. *Українознавчий альманах*. 2014. Вип. 17. С. 197–200.
7. Моляр Ж. Роздуми про партисипативне мистецтво. 2019. Ч. 1. URL: <https://supportyourart.com/columns/mogrytsial> (дата звернення: 17.03.2020).
8. На пленер до «Синевиру» прийдуть європейські художники. *Укрінфор*. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2498510-na-plener-do-sineviru-priidut-evropejski-hudozniki.html> (дата звернення: 17.03.2020).
9. Ничай Л. Організаційно-змістові відмінності пленеру та програм мистецьких резиденцій у сучасних умовах. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Мистецтвознавство*. 2016. Вип. 22. С. 182–188.
10. Плахтій Ю. Сніг, земля і полум'я: оголошено програму фестивалю ленд-арта «Міфогенез»-2020. *Вежа: Вінницький інформаційний портал*. 2020. URL : <https://vezha.ua/snig-zemlya-i-polum-ya-ogolosheno-programu-festyvalyu-lend-artu-mifogenez-2020/> (дата звернення: 17.03.2020).
11. Пленер на лінії фронту. Посольство Литовської Республіки в Україні. 2019. URL: <https://ua.mfa.lt/ua/ua/news/plener-na-ln-frontu> (дата звернення: 17.03.2020).
12. «Подих війни» – у Вінниці відкрили виставку картин, написаних на лінії фронту. *Вінниця.info*. 2020. URL: <https://www.vinnitsa.info/news/podykh-viyny-u-vinnitsi-vidkryly-vystavku-kartyn-napysanykh-na-liniyi-frontu.html> (дата звернення: 17.03.2020).
13. У Вінниці проходить Міжнародний фестиваль ленд-арта «Міфогенез». *Укрінформ*. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2881700-u-vinnici-prohodit-miznarodnij-festival-lendartu-mifogenez.html> (дата звернення: 17.03.2020).
14. У Вінниці стартував III Міжнародний мистецький пленер «Кращий художник / The best artist» 2019. Інформаційний портал «Моя Вінниця» 2019. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/5550-u-vinnitsi-startuvav-iii-miznarodni-mystetskyi-plener-krashchyi-khudozhnykthe-best-artist-2019> (дата звернення: 17.03.2020).
15. «Формулу горизонту» шукали художники на Сумщині. *СпецКор*. 2018. URL: <http://spec-kor.com.ua/news/events/1982-formulu-horyzontu-shukaly-khudozhnyky-na-sumshchyni.html> (дата звернення: 17.03.2020).

16. Чурсін О. В. Авангардні пошуки у сучасному пленерному живописі України. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2012. № 8. С. 124–131.
17. Чурсін О. В. Пленерний рух в Україні на сучасному етапі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 3. С. 249–253.
18. Шуткевич О. До Вінниці на мистецький пленер прийдуть художники з понад 10 країн світу. *День*. 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/150319-do-vinnyci-na-mysteckyy-plener-pryyidut-hudozhnyky-z-ponad-10-krayin-svitu> (дата звернення: 17.03.2020).

REFERENCES

1. Apple Bar. Ukrinform. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2561943-goncari-zberutsa-na-vinnicini-dla-vidrozdenna-barskoi-keramiki.html> (Last accessed: 17.03.2019) [In Ukrainian].
2. Avramenko O. Envaironmentalnyi prostir khudozhnikh pleneriv: Dosvid proektiv XXI stolittia, provedenykh pid ehidoiu IPSM NAM Ukrainy z aktsentom na pleneri “Viter” [Environmental Space of Art Plein Airs: Experience of Projects of the 21st Century Implemented under the Auspices of the Institute of Problems of Contemporary Art of the National Academy of Arts of Ukraine with an Emphasis on the plein air “Viter”]. *Contemporary Art*. 2010. Vol. 7. pp. 7–28 [In Ukrainian].
3. Zhadeiko O. II Mizhnarodnyi mystetskyi plener “Krashchyi khudozhnyk / The best artist”. Ministerstvo kultury Ukrainy [II International art plein air “The best artist”. Ministry of Culture of Ukraine]. 2018. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245361221&cat_id=244904002 (Last accessed: 17.03.2019) [In Ukrainian].
4. Kabachenko V. P. Plenernyi etiud. Odeskyi peizazh: priama mova [Plein Air Sketch]. Odesa : Ukrainyskyi dim; Druk Pivden, 2018. pp. 130–137 [In Ukrainian].
5. “Liniia frontu”. Plener v Muzei Lesi Ukrainky [“Front Line”. Plein Air at the Lesiia Ukrainka]. *Mytets*. 2020. URL: <https://mitec.ua/liniya-frontu-plener-v-muzeyi-lesi-ukrayinky/> (Last accessed: 17.03.2019) [In Ukrainian].
6. Lishchynska O. Suchasne ukrainske vizualne mystetstvo: kulturni vnesennia i zapozychennia [Contemporary Ukrainian Visual Art: Cultural Contributions and Borrowings]. *Almanac of Ukrainian Studies* 2014. Vol.17. pp. 197–200 [In Ukrainian].
7. Moliar Zh. Rozdumy pro partysypatyvne mystetstvo [Reflections on Participatory Art]. 2019. Part 1. URL: <https://supportyourart.com/columns/mogrytsial> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
8. Na plener do «Synevyr» pryidut yevropejski khudozhnyky [European Artists will Come to Synevyr for a Plein Air]. *Ukrinfor*. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2498510-na-plener-do-sineviru-priidut-evropejski-hudozniki.html> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
9. Nychai L. Orhanizatsiino-zmistovi vidminnosti pleneru ta prohram mystetskykh rezydentsii v suchasnykh umovakh [Organizational and Semantic Differences of the Plein Air and Programs of Art Residencies in Modern Conditions]. *Ukrainian Culture: Past, Present, Ways of Development. Art History*. 2016. Is. 22. pp. 182–188.
10. Plakhtii Yu. Snih, zemlia i polumia: oholosheno prohramu festyvaliu lend-artu “Mifohenez”-2020 [Snow, Earth and Flame: the Program of the Land Art Festival “Mythogenesis”-2020 has been Announced]. *Vezha: Vinnytsia Information Journal*. 2020. URL: <https://vezha.ua/snig-zemlya-i-polum-ya-ogolosheno-programu-festyvalyu-lend-artu-mifohenez-2020/> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
11. Plener na linii frontu [Plein Air on the Front Line] Embassy of the Republic of Lithuania in Ukraine. 2019. URL: <https://ua.mfa.lt/ua/ua/news/plener-na-ln-frontu> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
12. “Podykh viiny” – u Vinnytsi vidkryly vystavku kartyn, napysanykh na linii frontu [“Breath of War” – Exhibition of Paintings Painted on the Front Line was Opened in Vinnytsia]. *Vinnytsia.info*. 2020. URL: <https://www.vinnitsa.info/news/podykh-viiny-u-vinnytsi-vidkryly-vystavku-kartyn-napysanykh-na-liniyi-frontu.html> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
13. U Vinnytsi prokhodyt Mizhnarodnyi festyval lend-artu “Mifohenez” [The International Land Art Festival “Mythogenesis” is Held in Vinnytsia]. *Ukrinform*. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2881700-u-vinnici-prohodit-mizhnarodnij-festival-lendartu-mifohenez.html> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
14. U Vinnytsi startuvav III Mizhnarodnyi mystetskyi plener “Krashchyi khudozhnyk / The best artist” 2019 [The III International Art Plein Air “The Best Artist 2019” Started in Vinnytsia]. *My Vinnytsia Information Portal*. 2019. URL: <https://www.myvin.com.ua/news/5550-u-vinnytsi-startuvav-iii-mizhnarodnyi-mystetskyi-plener-krashchyi-khudozhnykthe-best-artist-2019> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
15. “Formulu horyzontu” shukaly khudozhnyky na Sumshchyni [“Horizon Formula” was Sought by Artists in the Sumy Region]. *SpetsKor*. 2018. URL: <http://spec-kor.com.ua/news/events/1982-formulu-horyzontu-shukaly-khudozhnyky-na-sumshchyni.html> (Last accessed: 17.03.2020) [In Ukrainian].
16. Chursin O. V. Avanhardni poshuky u suchasnomu plenernomu zhyvopysi Ukrainy [Avant-Garde Search in Modern Plein Air Painting of Ukraine] *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art History. Architecture*. 2012. No. 8. pp. 124-131. [In Ukrainian].
17. Chursin O. V. Plenernyi rukh v Ukraini na suchasnomu etapi [Plein Air Movement in Ukraine at the Present Stage]. *Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts*. No. 3. pp. 249–253. [In Ukrainian].
18. Shutkevych O. Do Vinnytsi na mystetskyi plener pryidut khudozhnyky z ponad 10 krain svitu [Artists from More than 10 Countries of the World will Come to Vinnytsia for an Art Plein Air]. *Den*. 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/150319-do-vinnyci-na-mysteckyy-plener-pryyidut-hudozhnyky-z-ponad-10-krayin-svitu> (Last accessed: 17.03.2020). [In Ukrainian].